

УДК 130.2:316:334.5

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-3-18>**Захарчин Г.М.***доктор економічних наук, професор,
Національний університет «Львівська політехніка»***Склярук Т.В.***кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»***Панас Я.В.***кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»***Zakharchyn Halyna***Doctor of Economic Sciences, Professor,
Lviv Polytechnic National University***Skliaruk Tetiana***Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Lviv Polytechnic National University***Panas Yaroslav***Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Lviv Polytechnic National University*

ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА В СУЧАСНІЙ МІСІЇ БІЗНЕСУ

ECOLOGICAL CULTURE IN MODERN BUSINESS MISSION

АНОТАЦІЯ

Обґрунтовано необхідність формування механізму відносин із природним середовищем на основі культурологічного чинника, який розвиває екологічну свідомість, екологічну компетентність і соціальну відповідальність. Акцентовано на основних причинах екологічної кризи на рівні політичному, технологічному, світоглядному й економічному. Підкреслено особливу роль екологічної культури в сучасній місії соціально-відповідального бізнесу, яка повинна відображати екологічну філософію та нову екологічну модель поведінки суб'єктів ринкових відносин. Висвітлено основні функції екологічної культури та її складники, які здатні підвищити рівень екосистемного мислення, відповідальності, розвинути культуру компромісу між природним еволюційним процесом і штучним. Виділено у ментальному полі екологічної культури роль національних архетипів, залежно від яких існують різні прояви господарської ментальності у ставленні до природного середовища й екосистеми.

Ключові слова: екологічна культура, екологічна освіта, екологічна свідомість, місія, екологічна безпека, екологічна мораль, екологічна криза, цінності.

АННОТАЦИЯ

Обоснована необходимость формирования механизма взаимоотношений с природной средой на основании культурологического фактора, который развивает экологическое сознание, экологическую компетентность и социальную ответственность. Акцентировано на основных причинах экологического кризиса на уровнях: политическом, технологическом, мировоззренческом, экономическом. Подчеркнута особенная роль экологической культуры в современной миссии социально-ответственного бизнеса, которая должна отражать экологическую философию и новую экономическую модель субъектов рыночных отношений. Освещены основные функции экологической культуры и ее составляющие, способные повысить уровень экологического мышления, ответственности, развивать культуру компромисса между природным эволюционным процессом и искусственным. Выделена в ментальном поле экологической культуры роль национальных архетипов, влияющих на модели поведения в природной среде и экосистеме.

Ключевые слова: экологическая культура, экологическое образование, экологическое сознание, миссия, экологическая безопасность, экологическая мораль, экологический кризис, ценности.

ANNOTATION

In the context of the confrontation between natural and man-made environment as well as worsening ecological crisis, the problem of environmental security arises in the society. Therefore, socially responsible business understands that the modern ecology state and level of environmental security are the implications of culture level, prevailing people's outlook and value orientations. Consequently, social and cultural aspects actualize the mission and leading technologies in modern business, pushing the mission in the direction of controlling and regulating the ecological consequences of their activity, and instead of technocratic paradigm of thinking and managing, the socio-humanistic paradigm becomes principal. In connection with this, the aim of this article is to justify the importance of using the principle of ecological culture in modern business mission, which must show ecological philosophy and new ecological model of behavior of the subjects of market relations. According to the aim, the article states the vitality of establishing the mechanism of relationship between the natural environment based on the synthesis of ecological awareness, ecological competence and social responsibility. The attention is paid highly to the main reasons of ecological crisis at the political, technological and economic level. The article highlights the main functions of ecological culture that could increase the level of ecosystem thinking, responsibility, develop the culture of compromise between natural and man-made evolutionary process. The article indicates some important components of ecological culture: the culture of ecological relationships, the ethics of ecological activity and ecological awareness as an integral whole. The role of national archetype is specified in a mental field of ecological culture, depending on which some manifestations of economic mentality exist in the attitude to the natural environment and ecosystem. It is summarized that establishing and development of ecological culture is an integrated problem, which requires a systematic approach to find its solution as well as involvement of financial, political and legal, informational and educational institutions. The practical value of the article lies in the growth and extension of theoretical and conceptual fundamentals focused on the profound display of substantive understanding of ecological culture in modern reality. The summarized general and theoretical developments will impact the establishment of modern

approaches for managing ecosystem based on the principle of ecological culture.

Key words: ecological culture, environmental education, ecological awareness, mission, environmental security, environmental morality, ecological crisis, values.

Постановка проблеми. Сьогодні людство вступило в затьожну екологічну кризу, зумовлену як бурхливим розвитком технічної сфери, негативними процесами експлуатації природи, так і відсутністю екологічної свідомості, відповідальності за знищення природних ресурсів, забруднення природного середовища, споживацький спосіб взаємодії з природою. Процеси негативної взаємодії в середовищі екосистеми відбуваються на всіх рівнях: держави, суспільства, окремої організації, людини. Ці процеси мають також загальнопланетарний характер і засвідчують, що в своєму цивілізаційному розвитку людство переступає певну межу, захоплюючись матеріалізацією, технократизацією і комерціалізацією життєвих установок. Природне середовище як цінність життєдіяльності людини втрачає свій сенс. Одночасно відсутність ефективного механізму регулювання відносин у просторі екосистеми приводить до поглиблення екологічної та соціальної кризи, оскільки це взаємопов'язані процеси, а низька екологічна культура підсилює ці негативні процеси. Актуальність і цінність окресленої проблематики пояснюється також слабким станом сучасних економічних механізмів стимулювання підприємств до екологічного господарювання. З огляду на зазначене, постає проблема формування механізму ефективної взаємодії в середовищі екосистеми, важливим інструментом якого повинна стати культура. Ця думка висловлюється на сторінках наукових видань і підтверджує, що «сьогодні дуже потрібен аналіз економічних, технічних, природоохоронних аспектів взаємодії людини і природи. Але не менш важливим є і філософське дослідження про місце людини в природі, про взаємодію з нею. Моральний бік, соціально-етична оцінка відносин людини і природи набувають особливої значущості, актуальності. Здійснити «екологічну» перебудову не тільки свідомості, а й усєї життєдіяльності людей неможливо без емоційно-моральних чинників. Природа протягом усєї історії людства – джерело пізнання, причому з невичерпними потенційними можливостями; естетична цінність природи безсумнівна» [2, с. 24].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові дослідження відзначаються широким діапазоном, синтезуючи знання багатьох і різноманітних сфер. У системі наукових досліджень особливої ваги починає набувати екологічна проблематика, яка розглядається під кутом зору природничих, економічних, гуманістичних, технічних, соціальних та інших наукових напрямів. У контексті протікання глобалізаційних процесів зі всіма наслідками позитивного й негативного характеру екологічна культура розглядається як необхідна

складова частина економічної безпеки в монографії [1]. Теоретико-правові засади екологічної культури, її принципи і напрями розвитку досліджено у публікаціях [2; 4]. Екологічна культура походить із єдиного родинного гнізда культури, яка на рівні організації трансформується в організаційну культуру, тому їй притаманні аналогічні функції, принципи, складові елементи, викладені в авторській монографії [3] і скориговані відповідно до специфіки відносин в екосистемі. Активізація інноваційних процесів стимулює досліджувати екологічну культуру і через цей ракурс. Через призму інноваційності екологічну культуру розглядають як складову частину інноваційної культури [5], а ціннісним аспектам екологічної культури й екологічної свідомості присвячена наукова стаття Л.І. Юрченко [6]. Однак, незважаючи на широку палітру публікацій з окресленої проблематики, питанням, пов'язаним з екологічною культурою у взаємозв'язку із соціальною політикою організацій та місією бізнесу, приділено недостатньо уваги.

Мета дослідження полягає у висвітленні ролі екологічної культури в сучасній місії бізнесу та соціальній політиці.

Виклад основного матеріалу. В умовах заострення глобальної екологічної кризи, яка загрожує не тільки економічній безпеці кожної держави, але й людській цивілізації загалом, соціально-відповідальні корпорації коригують свою місію.

Місія як загальне бачення розвитку кожної бізнесової організації не тільки позиціонує корпорації у зовнішньому середовищі, але й відображає внутрішню політику її функціонування. Тобто філософія бізнесу стає тією стрижневою ниткою, на яку нанизуються всі інші процеси – виробничі, технологічні, фінансові, комунікаційні, структурні тощо. Місія відображає, наскільки цілісною є організація і стійкою до зовнішніх викликів, серед яких – екологічна криза. У технологічному плані ця криза є наслідком відсутності ефективних технологічних інновацій, які б знижували високу питому вагу ресурсомістких та енергомістких видів діяльності. У політичному плані – відсутність доброї волі на державному рівні та рівні вищого топ-менеджменту корпорацій щодо формування ефективних механізмів охорони довкілля. На рівні економічному (псевдо-економічному) – домінування комерційного інтересу і прагнення фінансово збагачуватися будь-якою ціною. На рівні свідомості – відсутність екологічної культури і безвідповідальність як наслідок споживацької ментальності. Домінування цінностей матеріального характеру і споживацького інтересу порушило баланс екологічної чистоти, а низька культура відносин людини і природи продовжують загострювати кризу усєї екосистеми.

Однак сьогодні соціально-відповідальний бізнес переосмислює цінності, розуміючи, що теперішній стан екології та рівень екологічної

безпеки є прямим наслідком рівня культури, панівного світогляду, ціннісних орієнтацій. І це стосується не тільки бізнесу, але й кожної людини. Таким чином, соціально-культурологічні аспекти актуалізують місію та лідерські технології сучасного бізнесу, спрямовуючи їх у русло контролювання й регулювання екологічних наслідків своєї діяльності, а на зміну технократичній парадигмі мислення і господарювання приходить соціогуманістична парадигма, покликана зрівноважити природний процес еволюції зі штучним, створеним за допомогою високих технологій. Невипадково дослідники стверджують, що «переосмислення проблем комплексу «людина-природа» у співвідношенні з екологічною ситуацією, що створилася у сучасному світі, внаслідок упровадження високих технологій і тих можливих ризиків, що принесуть з собою надвисокі технології у найближчому майбутньому, вимагає подальшого культурологічного та екологічного аналізу, формування дієвої екологічної культури в суспільстві як важливої складової частини інноваційної культури, вдосконалення екологічного виховання й екологічної освіти як важливих засобів формування науково-матеріалістичного світогляду людини нового, третього тисячоліття» [5, с. 189].

Екологічна культура є складником організаційної культури, яку ми розуміємо як систему відносин, які склалися в організації на основі цінностей, базових уявлень і норм поведінки, необхідних для виконання її місії. Відповідно, екологічна культура відображає відносини в екосистемі, які формуються на основі усвідомлення цінності природного середовища, добросесної поведінки всіх суб'єктів екосистеми, знання й дотримання екологічних стандартів, сповідування цінності гармонії з природою. Історично екологічна культура є віддзеркален-

ням певного типу життєвого укладу суспільства й органічно пов'язана зі специфікою національного менталітету. Сутнісна основа екологічної культури незмінна, але її змістовне наповнення еволюціонує паралельно із процесами й соціально-економічними викликами історичного етапу розвитку суспільства. Відповідно до нових викликів екологічна культура відображає реальну здатність людини самоорганізовуватися в умовах трансформації природного середовища, підтримуючи його життєдайну силу.

Екологічна культура транслюється в прикладну площину через свої функції, які притаманні всім видам культури і, зокрема, корпоративній культурі. Змістове наповнення основних функцій екологічної культури відображено у табл. 1.

Завдяки наведеним у табл. 1 функціям екологічна культура здатна підвищити рівень екосистемного мислення, відповідальності, розвинути культуру компромісу між природним середовищем і штучним, що сприятиме мінімізації екологічних ризиків та підвищенню рівня екологічної й економічної безпеки.

Екологічна культура формується й розвивається відповідно до універсального закону розвитку, поєднуючи культуру екологічних відносин, етику екологічної діяльності та екологічну свідомість. У цій системі координат важливою інтегративною ланкою є екологічна діяльність як інструмент перетворення природних систем та основа екологічного регулювання в єдиному просторі «суспільство – природа». Екологічна культура є тонкоплановим інструментом регулювання через екологічні норми. Однак важливішою є екологічна свідомість як частина суспільної свідомості, яка концентрує в собі екологічне мислення, трансформоване в культуру діяльності, від рівня розвитку якої залежать наслідки цієї діяльності.

Таблиця 1

Основні функції екологічної культури

Функції	Сутнісне наповнення
Аксіологічна (ціннісна)	Формування моделей поведінки у середовищі екосистеми на основі вибору соціогуманістичних цінностей.
Інтегративна	Збереження єдності природного й соціального організмів із метою подолання екологічної кризи. Гармонізування інтересів усіх суб'єктів екосистеми на основі розуміння етичної місії; розвиток почуття цілісної єдності соціального й природного середовища.
Нормативна	Забезпечення ціннісно-нормативного рівня соціоекологічної практики. Розроблення і використання екокультурних норм на основі вивчення тенденцій та пізнання закономірностей розвитку екосистеми як єдиної системи.
Прогностична	Дослідження характеру соціоприродних відносин, причин екологічних негараздів і криз та пошук шляхів її подолання, зокрема, завдяки добросесній поведінці. Передбачення можливих негативних впливів і наслідків господарської діяльності. Розроблення моделей уникнення або мінімізації ризиків екологічних криз.
Провісницько-виховна	Формування екологічної свідомості, світогляду й етичної поведінки в екосистемі. Культивування цінності гармонії зі світом. Популяризація ідей гуманістично-ноосферних принципів життєдіяльності. Розвиток екологічної компетентності. Екологічне виховання.
Мотиваційна	Заохочення всіх суб'єктів екосистеми до активної природозахисної діяльності, екологічної чистоти у провадженні своєї діяльності, стимулювання екологічних інвестицій.
Регулятивна	Упорядкування й розвиток відносин в екосистемі на основі екологічних норм, стандартів, розвитку екологічного менеджменту.

Основою екологічної культури і важливим компонентом екологічної свідомості є екологічні цінності, які не тільки забезпечують збереження екосистеми та її розвиток, але й зумовлюють розуміння наслідків порушення гармонійних відносин із природним середовищем. Враховуючи екологічні катастрофи сьогодення, породжені низьким рівнем екологічної культури, світова цивілізація починає визнавати внутрішню цінність природи як невід'ємну її властивість. У цьому контексті важливим є створення Global Nest – міжнародної асоціації вчених, дослідників, технологів, інженерів та інших зацікавлених груп, діяльність яких спрямовується на вирішення проблем сучасної екосистеми, на дослідження наукових і технологічних аспектів навколишнього середовища з метою поліпшення якості життя і збереження навколишнього середовища. У бізнесовій сфері також підтримується ідея екологічної культури, принцип якої стає важливою складовою частиною місії соціально-відповідальних корпорацій світу. Зокрема, Volkswagen Group зосереджує всі свої зусилля на захисті навколишнього середовища відповідно до своєї екологічної місії і розробляє екологічну політику своєї діяльності за основними екологічними блоками, такими як зміна клімату, ресурси, якість повітря, дотримання природоохоронних вимог, виконання яких сприятиме екологічній стабільності. Вітчизняна корпорація «Оболонь» вбачає свою місію у сталому розвитку, стратегія якого містить пункти «Екологія» та «Культура»; у корпорації «Біосфера» соціальна місія передбачає відповідальну поведінку не лише перед персоналом, але й перед громадою, довкіллям, тому її діяльність спрямована на виробництво екологічної продукції і збереження ресурсів планети. ВАТ «Концерн Хлібпром», сповідуючи свою місію, розробляє план екологічних заходів і постійно проводить екологічний аудит. Таким чином, вже сьогодні в бізнесовому середовищі існують корпорації, які реально можна віднести не просто до соціально-відповідальних, а до соціально-діяльних.

Екологічна культура є виразником культурної спадщини й гуманістичних традицій, які формують ментальні стереотипи поведінки суб'єктів бізнесу. Ментальне поле культурної спадщини ґрунтується на національному менталітеті, який впливає на господарські процеси і відображає психологічну основу етики господарювання. Залежно від національного менталітету й закладених у ньому національних архетипів існують різні прояви господарської ментальності у ставленні до природного середовища й екосистеми. Важливим національним архетипом українців є архетип Матері-Землі, який стимулює розвиток таких рис, як: гармонія із зовнішнім світом, працьовитість, осілість, терплячість, відданість, відчуття господаря, відповідальність. Нехтування національними архетипами, які закладають модуси поведінки

у всіх сферах життєдіяльності суспільства, приводить до порушення ціннісно-нормативного рівня соціально-економічної практики. Національний менталітет – це своєрідна інформаційно-генетична програма цінностей, які повинні активно використовуватися у всіх сферах і розвивати спроможність творити нові знання, розвивати бізнес, не порушуючи природного закону гармонії зі світом.

Місія, в основу якої закладено екологічну культуру, сприятиме запобіганню виникненню загроз, небезпек, зменшуватиме ризик екологічної катастрофи. Так поступово зароджується й формується культура попередження, яка стимулює корпорації не тільки розробляти стратегію кризового менеджменту чи стрес-менеджменту, а й моделювати випереджувальну стратегію, спрямовану на гармонійний розвиток довкілля. Основою цієї стратегії має стати кодекс доброчесної поведінки, що лежить в основі екологічної діяльності, а фінансовим підґрунтям – екологічні інвестиції, спрямовані на поліпшення екосистеми, збільшення природного капіталу, розширення спектру екологічної діяльності. Беручи до уваги те, що екологічна культура покликана виконувати просвітницько-виховну й аксіологічну функції, цілком слушною є думка науковців про важливу роль освітньо-виховної системи «на основі принципово нової цілісної еколого-освітньої моделі, складниками якої повинні бути: розвиток і підвищення екологічної культури й освіти всіх верств населення; підготовка фахівців-екологів, здатних професійно сприяти екологізації промислових виробництв, транспорту, впровадженню екологічного моніторингу, розвитку екологічного менеджменту, формуванню екологічної суспільної свідомості; підготовка висококваліфікованого нового покоління з найсучаснішими міждисциплінарними знаннями, з новим екологічно-планетарним мисленням, заснованим на передових досягненнях інтегрально-наукового простору [5, с. 192].

Таким чином, формування й розвиток екологічної культури є комплексною соціально-екологічною проблемою, яка вимагає системного підходу до її вирішення та залучення фінансових, політико-правових, інформаційних, культурологічних і освітніх інституцій. Рівень екологічної культури значною мірою зумовлює екологічну безпеку країни і є складником загальної національної безпеки. З огляду на це, екологічна мораль повинна стати нормою бізнесу, а сучасна місія бізнесу повинна відображати екологічну філософію та нову екологічну модель поведінки суб'єктів ринкових відносин.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Екологічна культура є багатогранною категорією і на рівні окремої людини охоплює культуру мислення, світогляду, діяльності у всіх аспектах суспільного буття. Спільнота людей, оформлена в певну організацію спільної дії, також формує колективну свідомість із різним рівнем екологічної чистоти. Вищий менеджмент будь-

якої організації здійснює управлінські функції, виходячи не тільки з економічної доцільності для виконання місії бізнесу, свого рівня професіоналізму, але й культури. Невтішний стан сучасної екології спонукає до формування механізму відносин із природним середовищем на основі культурологічного чинника, який розвиває екологічну свідомість, екологічну компетентність і соціальну відповідальність. Таким чином, екологічна проблематика набуває соціокультурного характеру.

Подальші дослідження доцільно спрямовувати на розвиток методологічних аспектів екологічної культури, впорядкування термінологічно-категоріального апарату та вирішення низки питань прикладного характеру, зокрема формування механізму ефективної адаптації екологічної культури в соціальну політику бізнесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вплив глобалізаційних процесів на безпеку держави: економічний, інформаційний, соціальний та культурологічний аспекти : монографія / П.І. Юхименко, О.М. Загурський, М.В. Півторак, І.Г. Романченко та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. П.І. Юхименка. К. : Університет «Україна», 2015. 514 с.
2. Єременко О.В. Принципи і напрями розвитку екологічної культури. *Молодий вчений*. 2016. № 11(38.1). С. 24–27.
3. Захарчин Г.М. Механізм формування організаційної культури машинобудівного підприємства : монографія. Львів : В-во Національного університету «Львівська політехніка», 2009. 276 с.
4. Позняк Е. Теоретико-правові засади екологічної культури в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2020. (92). С. 24–28.
5. Чумак О.В. Екологічна культура як складова інноваційної культури суспільства третього тисячоліття. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2011. № 47. С. 185–194.
6. Юрченко Л.І. Екологічні цінності в структурі екологічної свідомості й екологічної культури. *Мультиверсум. Філо-*

софський альманах: Зб. наук. праць / Гол. ред. В. В. Лях. Вип. 78. К., 2009. С. 229–237.

REFERENCES:

1. Yukhimenko P.I., Zagursky O.M., Pivtorak M.V., Romanchenko I.G. and others (2015) *Vplyv hlobalizatsiinykh protsesiv na bezpeku derzhavy: ekonomichniy, informatsiyniy, sotsialnyi ta kulturolohichnyi aspekty: monohrafiia* [Influence of globalization processes on state security: economic, informational, social and culturological aspects: monograph]. Kiev: University "Ukraine". (in Ukrainian)
2. Yeremenko O.V. (2016) *Pryntsypy i napriamy rozvytku ekolohichnoi kultury* [Principles and directions of ecological culture development]. *Molodyi vchenyi* [A young scientist], № 11 (38.1), pp. 24–27. (in Ukrainian)
3. Zakharchin G.M. (2009) *Mekhanizm formuvannia orhanizatsiinoi kultury mashynobudivnoho pidpriemstva: monohrafiia* [The mechanism of formation of organizational culture of machine-building enterprise: monograph]. Lviv: University of Lviv Polytechnic National University. (in Ukrainian)
4. Pozniak E. (2020). *Teoretyko-pravovi zasady ekolohichnoi kultury v Ukraini* [Theoretical and legal principles of ecological culture in Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky* [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal sciences]. (92), pp. 24–28. (in Ukrainian)
5. Chumak O.V. (2011) *Ekolohichna kultura yak skladova innovatsiinoi kultury suspilstva tretoho tysiacholittia* [Ecological culture as a component of innovative culture, which deals with the third person]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA* [Humanitarian Bulletin ZDIA], № 47, pp. 185–194. (in Ukrainian)
6. Yurchenko L.I. (2009) *Ekolohichni tsinnosti v strukturі ekolohichnoi svidomosti y ekolohichnoi kultury* [Ecological values in the structure of ecological consciousness and ecological culture]. *Multyversum. Filozofskyi almanakh: Zb. nauk. prats* [Multiverse. Philosophical Almanac: Coll. Science. Works], Kiev, vip. 78, pp. 229–237. (in Ukrainian)